

УДК 617-089 (092)

**ДОМІНІК ЖАН ЛАРРЕЙ – БАТЬКО «ШВИДКОЇ ДОПОМОГИ» НА
ВІЙНІ (до 250 – річчя з дня народження)**

«Все было сказано, лишь все сказать осталось!»

И.В. Гете

Ф.І. Панов, А.О. Бондаревський

Українська військово-медична академія, підполковник медичної служби

Резюме. *Стаття присвячена Д.Ж. Ларрею – видатному французькому хірургу, засновнику військово-польової хірургії, доктору медицини, члену Національної Академії медицини та Парижської Академії наук, барону Імперії, кавалеру двох орденів Почесного Легіону. Висвітлена роль Д.Ж. Ларрея, як фундатора та «батька швидкої допомоги», реформатора військово-польової хірургії, організатора хірургічної допомоги на лінії битв в пересувних перев'язувальних наметах (амбулансах).*

Ключові слова: *Домінік Жан Ларрей, історія хірургії та медицини, військово-польова хірургія, евакуація поранених.*

Домінік Жан Ларрей, видатний хірург епохи Французької революції та наполеонівських війн, народився 8 червня 1766 року у невеличкому селищі Боден у Піренеях. Першу освіту отримав у місцевого абата, при якому співав у церковному хорі. Медичну освіту отримав у Тулузьській медичній школі. В 1786 році приймав участь у якості хірурга в експедиції французького флота у Північну Америку. З 1879 року працював в Парижі, спочатку хірургом, а потім професором Вищої військово-медичної школи «Val-de-Grâce». Авторитет Д.Ж. Ларрея серед колег був неперевершеним. Він один з фундаторів військово-польової хірургії, доктор медицини (1803), член Національної Академії медицини (1820), та Парижської Академії наук (1829), барон Імперії, кавалер двох орденів Почесного Легіону. Це до нього, «хірурга – блискавки» були звернені слова Наполеона I: «Мій генерал, вашу шпагу, хоча вона і не блищить оголена на полі бою, я вважаю, більш цінною, ніж шпаги інших моїх генералів. Їх шпаги мають одного супротивника – військо ворога. Ваша ж боротьба з силами природи та патогенними мікробами багатогранна. Щоб отримати перемогу, мої генерали потребують здоров'я та кріпких мозків. Всі вони захищені вашою шпагою, яка ніколи не виймалась із піхвів». Доктор Д.Ж. Ларрей зустрівся з Наполеоном I в Тулоні, звідки капітан Бонапарт почав шлях до слави, а розійшлись при Ватерлоо. Між Тулоном та Ватерлоо Д.Ж. Ларрей пройшов шлях з армією в Іспанію, Єгипет, Росію. Це були його славнозвісні «сто днів». Після Ватерлоо Наполеона I чекав острів

Святої Єлени, Д.Ж. Ларрея – полон, смертний вирок, помилування. За Аустерлицьку битву Д.Ж. Ларрей отримав хрест.

Д.Ж. Ларрей зробив для військово-польової хірургії більше, ніж будь хто інший. Він провів повну реорганізацію евакуації поранених з поля бою та системи їх лікування. За цю діяльність отримав звання батька «швидкої допомоги». Ідея польового лазарету вперше з'явилась у Іспанській королеви Ізабели під час війни з маврами у 1480-х роках. Намети, у яких працювали фронтіві лікарі, називались «амбулансіас», тобто «пересувні», але поранені попадали в них самотужки.

Вся справа в тому, що ще з часів Фредеріка Великого отримували допомогу тільки ті поранені, які могли самі піднятися та дійти до місця лікування. Більша частина важкопоранених тривалий час в крові та стражданнях повинні були очікувати закінчення битви та рішення начальства стосовно їх подальшої долі. Франція в цій справі стала першою серед інших країн у справі захисту права воїна.

Організовано доставляти поранених до операційного столу вперше надумав Д.Ж. Ларрей. До цієї ідеї він прийшов в той час, коли в 1792 році служив хірургом Рейнської армії. Там на нього створила надсильні враження стратегічна новина – «летюча артилерія», і він по аналогії вирішив створити «летючу медичну допомогу».

План був таким: легкі двоколіснікінні екіпажі, слідують за військами, що наступають, а спеціально навчений фельдшерський персонал піднімає та вкладає поранених в ці візки, щоб терміново доставити їх у польовий шпиталь. Ця система вперше була апробована у битві при Лимбурге та чудово себе зарекомендувала. Здоровим солдатам вже не потрібно було переносити на собі поранених товаришів, відволікаючись від бойових дій. Але головним, безперечно, був інший аспект.

Великою перепоною для розвитку військово-польової хірургії, на шляху лікування від поранень, був сепсис. В до бактеріологічний період боротьба із зараженням крові була ускладнена тим, що хірурги не знали причин, що викликають цей стан. Якою ж безпорадною була тоді медицина, можна бачити на прикладі загибелі видатного військового начальника Вітчизняної війни 1812 року генерала Багратіона, пораненого в стегно під час бою під Бородіно. Він помер від гангрени.

Для збереження життя пораненого вирішальне значення в ті дні мав виграш в часі. Справа в тому, що тоді зараження крові, сепсис, попереджували методом швидкої ампутації, але її потрібно було здійснювати терміново. Д.Ж. Ларрей, щоб врятувати життя поранених, був примушений вдатися до єдиного засобу – ранньої ампутації кінцівки. І ось тут летючі перевезення були саме доцільними. В день Бородинської битви Д.Ж. Ларрей особисто виконав 200

ампутацій за одну добу. Солдати Наполеона перетворювались в натовп блукаючих безруких та безногих калік. Ларрей не вірив, що є інші способи лікування вогнепальних переломів. До заощадливого методу М.І. Пирогова – лікування крохмальновою пов'язкою, а потім гіпсовою – необхідними були ще роки розвитку військово-польової хірургії.

Ні одна з армій антифранцузької коаліції не мала «летючих амбулансів». Як сказав знайомий лікар Пьеру Безухову напередодні Бородіна в романі Л.М. Толстого “Война и мир”: «на сто тисячвойска малым числом двадцать тысяч раненых считать надо, а у нас ни носилок, ни коек, ни фельдшеров, ни лекарей на шесть тысяч нет». Англіїці також не мали нічого схожого на французьку швидку допомогу. Як знак високого визнання заслуг, можна розцінювати той факт, що під час битви при Ватерлоо герцог Веллінгтон, коли побачив в підзорну трубу Д.Ж. Ларрея з його польовим шпиталем, наказав артилерії припинити вогонь.

В 1812 році вийшла 4-томна праця “Мемуари про військову хірургію та військові компанії”, в яких Ларрей узагальнив свій досвід з надання хірургічної допомоги пораненим під час бойових дій. В ньому, зокрема, він описує, як під час відступу із Росії, переводив на піший хід ескадрон кавалеристів та варив з кінського м'яса їжу для своїх поранених. Показовим було те, що за бездоганну службу Наполеон заповів Д.Ж. Ларрею 100 тисяч франків та замок.

Домінік Жан Ларрей тривалий час обожнювався французами. М.І. Пирогов, коли приїхав у Париж у 1838 році, був представлений йому. Зустріч Ларрея з Пироговим – це символічний акт передачі військово-польової хірургії з рук в руки.

Д.Ж. Ларрею належить опис парастернальної (діафрагмальної) грижі, трикутника або щілини Ларрея, пункції перекарда за Ларреем, симптому Ларрея при переломі кісток таза та ін.

Д.Ж. Ларрей помер 25 липня 1842 року в Ліоні, в оточенні любові та поваги від друзів та співгромадян. На його могилі, на кладовищі Пер Лашез (Père-Lachaise), в Парижі написано: “Один із найбільш добро-ввічливих людей, яких я коли-небудь зустрічав”.

Таким чином, головному хірургу Наполеона Д.Ж. Ларрею належить безсмертна заслуга у формуванні військово-польової хірургії. Вона полягає в організації кваліфікованої хірургічної допомоги на полі бою в пересувних перев'язувальних пунктах (амбулансах), що було вперше випробувано в 1793 році, а потім застосовано у італійському, єгипетському та російському походах Наполеона.

Література

1. Кассирський І. А. Ж. Д. Ларрей і швидка допомога на війні, М. - Л., 1939. – 56 с.

2. Нуштаев И.А. К истории хирургии боевой травмы // Вестник хирургии. – 1999. – Т. 158. - №5. – С. 102-104.

3. Павловский Л. Н. Жан Доминик Ларрей и его вклад в развитие военно-полевой хирургии и организацию медицинской помощи раненым // Лікар. справа. - 2005. - № 5-6. - С. 92-102.

4. Разумовський В.И. Огнестрельные повреждения при современном вооружении армий // известия императорского Николаевского университета. – 1915. – Т. VI, вып. 1. - С. 3-24.

5. Alexander Mikaberidze. The Battle of the Berezina: Napoleon's Great Escape. Barnsley: Pen & Sword Military, 2010. – 150 p.

6. Robert Richardson. Larrey: Surgeon to Napoleon's Imperial Guard/ London: Quiller Press, 2000. – 111 p.

Резюме: *статья посвящена Д.Ж. Ларрею - выдающемуся французскому хирургу, основателю военно-полевой хирургии, доктору медицины, члену Национальной Академии медицины и Парижской Академии наук, барону Империи, кавалеру двух орденов Почетного Легиона. Освещена роль Д.Ж. Ларрея, как основателя и «отца скорой помощи», реформатора военно-полевой хирургии, организатора хирургической помощи на линии сражений в передвижных перевязочных палатках (Амбуланс).*

Ключевые слова: *Доминик Жан Ларрей, история хирургии и медицины, военно-полевая хирургия, эвакуация раненых.*

Summary: *The article is devoted to the Dominique Jean Larrey- eminent French surgeon, founder of field surgery, MD, member of the National Academy of Medicine and the Paris Academy of Sciences, the Baron of the Empire. The role Dominique Jean Larreyas founder and “father ambulance” reformer military surgery, surgical care organizer at the line of battle in mobile dressing tents, an important innovator in battlefield medicine and triage.*

Keywords: *Larry Dominique Jean, history of surgery and medicine, military surgery, evacuation of the wounded.*